

باریتری لیکولینه وهی زانستی بگری

د. ئه وه عهانی حاجی ماری

وهك بینیمان د. نه بهز به چاویکی ئیجگار سووك
 نه ماشای فرههنگی زه بیجی کردووه ، بهلام له
 هه مان کاتدا فرههنگی عه ربی - کوردی
 خوالی خۆش بوو ، گیوی موکریانی نه بینبوه و کهچی
 به (مهزن) بشی له قه له م ده دا . به لکه ی نه بینبیش ،
 نه وه یه که نه و فرههنگه عه ربی - کوردی یه ی به
 کوردی - عه ربی ناوبردووه (پروانه : ل ۸۵) ...
 من هه میشه پیزی کاری هه موو که سیکم گرتووه ،
 به تابه تی نه رک و کوششی ماموستا گیوی موکریانی
 له لام بابه خی زۆره . بهلام راستی و زانستی به هیچ
 چه شتیك بواری نادهن که نه و را ساده و ساکار و
 هه ره مه یی به ی د. نه بهز په سه ند بکه م . خۆ نه وه ی
 که مێک ناگاداری نه و دوو به ره مه بیت ، به و
 هه له سه نکانده نه به کامه ی د. نه بهز قابل نابین ، چونکه
 بێ گومان نه فرههنگه که ی زه بیجی : هه ره له لاپه ره ی
 یه که می به وه له سه ره بنجینه ی هه له دامه زراوه (ل ۸۷) و
 نه فرههنگه که ی گیوی موکریانی : مه زنه (ل ۸۵) .
 ئاشکرا دیاره که رفار کینه ی له خۆرای د. نه بهز
 به رانه ره به کۆر و به زه بیجی ، خۆشه وستی و
 دۆستابه به تی ... بشی له گه ل ماموستا گیو تووشی
 نه و هه له گه وریه بیان کردووه ، کهچی هه ره خۆشی

زۆر جار له وتاره که ی دا وا به خۆینه ر پاده گه به نین که
 هاوپی به تی یا دۆستابه تی یا خزمابه تی یاخۆشه وستی
 نابین بیته هۆی گوپینی راستی . که سیک خۆی
 خاوه نی نه و راویژه راسته بێ و کهچی به ره له هه موو
 که س خۆی به پره وه ی نه کات ، بێ گومان جیکه ی لومه
 و په خنه به .

سه ره رای هه موو نه وه ، د. نه بهز له باسی
 چاپ نه کردنی فرههنگه که ی ماموستا گیوی
 موکریانی بشدا ، هه ره ناره وایانه به بوختان به ره نگاری
 کۆر بووه . نووسه ری وتار وای نیشان داوه ، که کۆر
 نه ک هه ره له بلاونه کردنه وه ی فرههنگی ناوبراودا
 خرابی کردووه ، به لکو « خرابتر نه وه به به کسه ره به
 خاوه نه که شی نالین برۆ به ره مه که ت بلاونا که مه وه ،
 به لکو چه نه د سالتیک ده به یینن و ده بیبا و ده ستی
 ده ستی بێ ده کا و وینه ی فرههنگه که ی ده گرتنه وه
 و بێ پازی بوونی نووسه ره که ی لای خۆی گلی
 ده داته وه و نابینترینه وه بۆی » (ل ۸۵) . نه مه ی د.
 نه بهز وتۆبه بوختانه و له راستی به وه دووره ، چونکه
 کۆر نه ده ستی ده ستی به ماموستا گیو کردووه و نه
 وینه ی فرههنگه که ی گرتنه وه ...

کۆر کوششیکه ی ئیجگار زۆری بۆ له چاپ دانی
 فرههنگی ناوبراو کرد ، بهلام هۆی نه گه یشتنه نه انجام
 خوالی خۆشبوو گیوی موکریانی خۆی بوو و گه ل
 که سیش ناگاداری نه م راستی به ن ، کهچی د. نه بهز و
 هه ره ها د. کوردستانی که چی خوالی خۆش بووش
 نه چوونه ته ناخی باسه که وه و هاوپی به تی و
 دۆستابه تی و خۆشه وستی کاری تێ کردوون ، بۆ به
 له بریتی نه و دی پیزی نه و هه لکۆیسته دل سۆزانه به ی
 کۆر بگرن ، به گزیا چوون . نه وه د. نه بهزی به هه له دا
 بردووه و تینی به د. کوردستانیش داوه که به ناوی
 « نامه کانی کۆری زانیاری مل که چن » وه وتار بنووسن
 و هیرشی ناره وای تیا دا به رینه وه سه ره کۆر و قسه ی
 سووکی بێ بلن ... (۱۰) د. کوردستان له و
 وتاره ی دا که ده لێ : « نامه کانی کۆر ، که پرن له به لێن
 بۆ چاپ کردنی (فرههنگی نو به ره) ت وان له لام »
 (ل ۷) ، نه وه به لکه به که کۆر به لێنی بۆ چاپ کردنی
 فرههنگی ناوبراو داوه و بۆ گه یانده نه انجامی نه و
 کاره ش هه وکی داوه . بهلام که ده لێ : « مل که چن ،
 چونکه خاوه نه کانیان نیو هه رۆکی نه و نامانه بان نه به ینا به

دی « (ل ۷) ، نهوه نعلك همر شیتواری نزمی گرتووه ، بهلكو پاسبینی نهکردوووه ... نهدهبوو د. كوردستان هیتنده پهله بكا و هیتنده ههلهشه بچ ... بهداخهوه ئیره جیتی نهوهنیبه كه تیکرای راستی نهو ههول و نهقه لابهی كۆر بۆ له چاپ دانی فرههنگی گیوی موكریانی داویتی بخههه پیش چاو . جا چاوه پروانی نهوهم كه د. كوردستان نهو ههپهشهیهی له كۆری كردوووه (كه گوایا پهرده له پرووی نهو نامانه ههلهدانهوه) ، بیتیته دی و نهوسا منیش راستی و دروستی بخههه پیش چاوی دلسۆزان و بهلكو نهوساش د. نهبمز لهو دوروه ههوالی پروپووج نهكانه بوختان بۆ نهو كۆپهی له بهكهم پوژی دامزراندنیهوه پیشروهی خهباتی زانسانهی كورد بووه .

ههروهها با د. نهبمز نهوهش بزانی كه ویتنهی نهو فرههنگه نهگیراوه نهوه و كۆر پتوبستی بهوه نهبووه و نهگهر پتوبستی پتی ببوايه ، بچ گومان به بچ پازی بوونی خاوهنهكهی نهو كارهی نهدهكرد ... جا با د. نهبمز نهوه بزانی ، كه نهو جۆره بوختانانه نرخی كۆری زانیاری كورد له لای پرووناكیرانی دلسۆز كهه ناكهنهوه .

★

د. نهبمز بچ هیچ لیتكۆلینهوه و لیتدوا نیتکی نهوتۆ نهو وتارانهی له گووفاری كۆردا بلاوكراونه نهوه ، پهتدهكاتهوه . ههر بهو چهشنهش دهبرارهی نووسینهكانی من دهلێ : « نهجا با بچینه سههر وتارهكانی د. نهورهحمان حاجی مارف ، به تایبهی وتارهكهی له سههر لیتكسیكۆلۆژی زمانی كوردی كه وتاریکی بهكجار ساده و سهههتایی و گاكۆلكستی كهرانهیه . سههر نهوهبه له لابهكهود نهو باسی ئیتیمۆلۆژی زمان دهكا ، بهلام له لایتکی دی بهوه و له كاتیکدا كه وشه (هسك) و (وشك) و (نهسب) و (ههسب) له پال بهكهوه دهنووسن ، كه نههمیان راسته ، كهچی دهچن له ههمان كاتدا وشه (دامین) و (داوین) و (ما) و (من) یس ههر له پال بهكهوه دهنووسن و ههر وهك نهوانهی پیشوو به كوردی بان دههاته قهلم و نهههش نیتیه دنن (علم المفردات) « (ل ۹۱) ... (داوین) كوردی به و (دامین) كوردی نهیه « (ل ۹۲) .

ماگی نهه باسههش ههر بوختان و پیتنهگرتن و وتهی سووكه . ناشكوری نههچ ئیشمان هاتۆته سههر نهوهی كه ههر بوختان ههلههشیتینهوه و بلیتین جهناب راستت نهفرموو ... من باسی (دامین) و (داوین) م له بهشی (ئیتیمۆلۆژی) ی وتاری « لیتكسیكۆلۆژی زمانی كوردی » دا سهكردوووه ، بهلكو له بهشی (واتاناسی - علم معانی الالفاظ - Semasiology) ی نهو وتارهدا لیتی دواوم - واتهلهبهشی دووهمدانی به، بهلكو له بهشی بهكهمدایه . كهچی د. نهبمز بۆ مه بهستی بهههلهبردنی خوینهر وای نیشانداوه كه نهو باسهه له بهشی (ئیتیمۆلۆژی) دا كردوووه و پهنجهی بۆ بهشی دووهم پراكتیشاوه (پروانه : پهراوێزی ژ ۲۱ ، ل ۱۱۲) . جا ههر له بهر نهوهش كه بوختانهكهی زوو ئاشكرا نههچ ، ژماره ی نهو لاپهههیهی نووسینهكهی منی ناونهبردوووه .

سههریای نهوه ، مه بهست و ناوهپووكی نهو باسهی من كه دربارهی (دامین) و (داوین) ه ، نهوه نیبه كه د. نهبمز ههلی بهستوووه . لهو شویتنهدا من له بارهی وشه ی هاووانا (المرادف - Synonym) وه كۆلیومه لهوه ، وام داناوه كه (دامین) و (داوین) نهو جۆره وشانهن كه به جیاوازی دهنگیک دهبنه هاوواتا ... (۱۱) جا د. نهبمز بههوی و نههوی (دامین) نعلك فارسی بچ ، بهلكو نهكمانیش بچ ، كورد زۆر بهكاری دیتنی و لهگهه (داوین) دا هاوواتابه . ههروهها تنیا ههلهدانهوهی چهند لاپهههیهکی دیوانی نالی ، نهو رایه ی من دهچهسپیتن و رای د. نهبمز پهت دهكاتهوه ، نهویش له بهر نهوهی چهندین نمونه دههینرین كه وشه ی (دامین) بان تیدابه :

نهگهر خوینم دهپیتزی تو ، نهوه تیبغو نههیش گهردن
نهگهر بنیادی پهیمان ، دهستی من دامینته ، بازا !
(نالی ، ن ۹۶) (ل ۱۲)

هووهودی دل چهسی بهقیسی سههبا دیوه ، پهقین
خوی كه دامینگیری شاهی ئاصهفی ثانی دهكسا
(ل ۱۰۵)

سههری سهههادم و ، دهههوی قوونك
دهستی مهجنوونم و ، دامینی چیا

(ل ۱۲۷)

دامینی به نهوانی گول و ممول خههلابستی

گنجیگی تینا بن که طیلسمی نهکابین
(ل ۶۱۴)

... هند .

جا نهگم د. نهبمز خوانهخواسته راستیش
بوابه ، نهوه نه ددیوو و تاریکی دوور و دریز که دواتر
کردوومه ته کتیب و (۱۲۷) لاپره دهرچووه (۱۳) ، وا
به بن ویزدانی له سر بنچینه ی بوختانیسک و
ره خنه به کی نابه جی ره ت بکانه وه و پتی بلج به ره همیتی
« به کجار ساده و سه ره تابی و گاگولکی که رانه به » .
نافهرین ماموستا نه بهز ، ناوا ده بیت پستی نه وانه
بگریت که دلسوزانه چاکی خزمه تی لیده که ن به لادا !!!
هرگیز نه بینراوه و نه بیستراوه له کتیبیکدا وشه به ک
به راست نمر نری ، بگریته به لکه ی به خراب دانانی
نهو کاره ... خۆ بیتوو په پره وی نهو حوکه دوور له
زانسته بگری ، نهوه بهر له هموو کهس د. نه بهز
خۆی به مرده که وی . به وینه هر له و تاره بسدا
چهن دین وشه ی به کاره ی ناوه ، که شیوه ی راستریان
هه به ، وهک (به رامبه ر) که راستی به که ی
(به رانه ر) ، (رۆشنبر) که (پروونا کبیر) کوردی تره
... سه ره رای نهوه هه ستیش ده کری که د. نه بهز له
هه ندی شویتی نووسینه که بسدا به کوردی بسری
نه کردۆتوه و نه ممش گه لچ خراپتره . بۆ نمونه له
لاپره (۸۰) دا ده سه وازه ی (شه ری جیهانی سی
به که م) ی به کاره ی ناوه ، که و درگیران یکی ده فاوده وه
له عمره بی به وه . به پتی سروشت و یاسای زمانی کوردی ،
ده یی بووتری (شه ری به که می جیهان) ...

بن گومان ، من له و وتانه هیچ دلگیر نه بووم ،
چونکه حوکه می هه ره مه بی و ناره وای د. نه بهز له
سه ریای نووسینه کانی دا به رانه ر به پروونا کبیران و
زانایانی کورد هر بهو چه شنه به . تنیا داخی نهوه
ده خۆم که کردار و ته ی سر زاری خاوه نی چند
دوکتورابه ک نیوانیان ناسمان و ریسمانه .

من له پیشه کی کتیبی ناوبراودا نووسیومه :
« هیچ گومانم له وه دا نی به ، که نم کاره ی من ته وای
نی به و که م کورتی تیدابه » (۱۴) ، چونکه ده زانم
کار نی به له ناته وای به دوور بی ، به تابه تی باسیک
که بۆ به که م جار کرابن . جا به داخوه ، بهر له و
به ره مه ی من هیچ شتیک ده رباره ی « لیکسیکۆلۆژی » ی
زمانی کوردی نه نووسراوه و منیش دوا ی هه ول و
کۆششیکی زۆر ، نه ودی بۆم کرا کردم و له نه جامنا

توانیم نهو دیاری به بچکۆله به پیشکهش به نه ته وه
خۆشه وسته که م بکه م ... (۱۵) که چی د. نه بهز
سه ره رای بوختان و بن ویزدانی و ریزنه گرتن ، هیشنا
به زمانه « شیرینه که ی » خۆی ده لچ : « نه ممش نیو
ده من (علم المفردات) » (ل ۹۱) .

من لیره دا خۆم به و وته جوانانه ی د. نه بهزه وه
خهریک ناکم ، به م راستی به ک که گشت لایه ک
ناگاداری نی ، نه وه به که من هه میسه به گیانی
له خۆ بوورده وه و بن خۆ په سه ندی به ره مه کانس
پیشکهش به خوینه ران کردوه و له تیکرای ژباندا
باسی خۆم نه کردوه . گومانیشم نی به ، که
نووسینه کانم بن که م و کورتی نین و هه رو ده ها خۆم و
خه لک ته فیره ناده م و ده زانم شتی و هه به من نابزانم
... که چی د. نه بهز زور به ی نووسینی هر باسی
زانایی و گه ره بی و ... خۆ به تی و له گه لیک
لاپره دا تینویتی خۆ په سندی شکانده وه . له نیو
به ره مه ی زانستی دا شتی نه و تۆی له باره ی خۆ به وه
وتوه ، که هیچ کهس پرووی نابه له باسی میژووی
ژبانیشیدا بیخاته سه ر کاغز . به کورتی سه ر
نووسینیکی (جه مال نامه) به که بۆ خۆی . نهو جۆره
نمووانه ئیجگار زۆرن و دوا ی لیمان ده دویم . جار ی
تنیا نه وه یان ده خه مه پیش چاو که له باسی وتاره کانی
گوفاری کوردا وای داناوه ، که ده رباره ی به راورد کردنی
دیالیکت و به شه دیالیکته کانی کوردی به به کدی ، له
به راورد کردنی جۆری داریشتی وشه کان و رسته کانی
و جیاوازی ی ده نگه کان ، هه رو هه گه ران به دوا وینه
راسته کانیاندا ، به پتی ده ستووری زمانه وانسی
« ده لیم که له م پرووه وه تنیا به ک کار کراوه ، نه وهش
نامیلکه ی ناوبراوی (زمانی به کگرتوی کوردی) ی
نووسری نم و تاره به . له وه بترازی هیچ جۆره
هه ولیک نه دراوه و نه کراوه ... » (ل ۹۱) .
شاردنه وه ی راستی و ریز نه گرتنی ئه رکی خه لک
له لایه ن د. نه بهزه وه له ودا ده رده که وی که کتیبی
« زمانی به کگرتوی کوردی » به تنیا کار داده من و
ده شلی « له وه بترزی هیچ جۆره هه ولیک نه دراوه
و نه کراوه » . وهک ئاشکرا به له م پرووه وه ، هه ندی
زانای کورد به ره مه ی چاک و زانستانه یان نووسیوه .
جا لیره دا له سه ر نم باسه نا پۆم و بابه خی پس
نادم ، به لام ده مه وی که میک له ناوه رۆکی نهو کاره ی
بدویم ، که به لای خۆ به وه ئیجگار مه زنه .. به داخوه

نهگەر به کورتیش لهو کتیبه‌ی د. نه‌بمز بدویم ، به لایه‌نی کهمه‌وه به کتیبیک ته‌واو نابج ، سه‌ره‌رای نه‌وه‌ش هه‌ر به ده‌سته‌وه‌به له ده‌رفه‌تیکدا هه‌لی سه‌نکینم . له‌بهر نه‌وه جاری بۆ نیشان‌دانی کهم و کورتی‌ی نه‌وه به‌ره‌مه‌می ته‌نیا نه‌وه با‌سانه‌هه‌لده‌بژیرم که پتوه‌ندی‌یان به به‌شه ناخاوتنی (ناو) هوه هه‌به ، وه‌ک : نیر و من (ل ۲۷ - ۲۸) ، نامرازی ناسینه‌وه (که) (ل ۲۸) ، نامرازی کردنه گه‌ل (ل ۳۰) ، باشگری نیوی تاک (ل ۳۲) .

د. نه‌بمز له سه‌ره‌تای باسی (نیر و من) دا نووسیوتی ، ده‌لج : « شیوه‌ی کرمانجی » ژووروو به پتچه‌وانه‌ی کرمانجی نیوه‌راست (مه‌به‌ستی کرمانجی خوارووه - نه‌وره‌حمان) ، وه وک زمانه ئیرانی‌به کۆنه‌کان ، په‌سه‌نی نیر و من له به‌ک جیا ده‌کاته‌وه « (۱۶) . هه‌رچه‌نده‌نه‌وه‌ی د. نه‌بمز وتوو‌به راسته ، به‌لام بۆ پین سه‌لماندنی نه‌وه رایه‌ی د‌بوو له‌وه باره‌به‌وه کورته گه‌شتیک به زمانه ئیرانی‌به کۆنه‌کاندا بکات و هه‌ندئێ نمروونه به‌یتته‌وه و هه‌روه‌ها نیشانی بدات که چ گۆرائیک پوو‌ی داوه .

نووسه‌ر پاش دوو دتیر و نیوی باسی (نیر و من) هاتۆته سه‌ر لیتکۆلینه‌وه‌ی کیشه‌ی نیر و من له دۆخی ئیزافه‌دا . لێره‌دا نه‌وه‌ی ده‌سه‌نیشان کردووه که نه دۆخی ئیزافه‌دا نه‌گه‌ر (مضاف) من پین نیشانه‌ی (۱) وه‌رده‌گرئو ، نه‌گه‌ر نیر پین نیشانه‌ی (ئی) پتوه ده‌لکن . دواتریش ده‌لج : « نه‌گه‌ر دوا ئیپی (۱۷) (مضاف) تیبیکێ ده‌نگدار (حرف عله) بوو ، وه‌ک (دا) و (برا) نه‌وه نامرازی خسته‌پال ده‌یتته (یا ya) نه‌گه‌ر (مضاف) من پین و ده‌یتته (پین yê) نه‌گه‌ر (مضاف) نیر پین « (۱۸) . راسته نووسه‌ر بۆ نه‌وه چوووه که له دیالیکتی ژووروودا له حاله‌تی ئیزافه‌دا نیشانه‌ی (۱) بۆ من و نیشانه‌ی (ئی) بۆ نیر ده‌خه‌رتنه پال (مضاف) ، به‌لام به هیچ چه‌شتیک ناوی دوو نیشانه‌ی (۰) و (ای) نه‌هیناوه ، که نه‌مانیش له دیالیکتی ناوبراودا ئیزافه سازده‌که‌ن :

(۰) ش هه‌ر نیشانه‌ی ئیزافه‌ی تاکێ جینسی من به‌به‌لام جیاوازی له‌گه‌ل نیشانه‌ی (۱) دا به‌نا‌به‌تی له‌وه‌دایه که نه‌م کاتیک به دیارخاوه‌وه ده‌لکن که نیشانه‌ی (هک) ی نه‌ناسیاوی پتوه نه‌پین ، وه‌ک : نه‌گه‌ر چایی که گه‌تیه ل قیزه‌گه به‌ک و غایین

گوردانه ،

(مه‌من نالان ، ل ۵۷) (۱۶)

نه‌وه ده‌ری فه‌کر و دیت : قیزه‌ک تبه‌د پۆنشتیه ل به‌ر وی ئی تۆزیکێ ژبیری و کبوره‌شکه‌که ژبیرین فردا وینا ده‌رفن

(کوردۆ ، ل ۱۸) (۲۰)

دبێژن وه‌فده‌که کوردی

له سه‌ر زینات و سه‌ته‌مکاریا نه‌سه‌م

(سه‌بری ، ل ۵۴) (۲۱)

هه‌رچی (ی) ب‌شه نیشانه‌ی ئیزافه‌ی تاکێ جینسی نیره‌وه هه‌ر وه‌ک (۰) ی نیشانه‌ی ئیزافه‌ی تاکێ جینسی من ، کاتیک به دیارخاوه‌وه ده‌لکن که نیشانه‌ی (هک) ی نه‌ناسیاوی پتوه پین ، وه‌ک :

ده‌رمانه‌کی صیحه‌تو شیفایین

مزگین و به‌شارتا وه‌فایین

(خانی ، ل ۳) (۲۲)

ده‌ست و دانه هه‌ف ب ده‌کی گه‌رم ته‌ف ناگر و پیتت.

(سه‌بری ، ل ۱۴)

هۆزانه‌کی ژیر و زانابه پیتاری

ب زاری گوردی تم دگی زاری

(جگرخوین ، ل ۱۲۹) (۲۳)

سه‌ره‌رای نه‌وه هه‌ست نه‌کردنه که بووه‌ته که لیتیکێ دیار له به‌شی دووه‌می نه‌م باسه‌دا هه‌له‌به‌کی گه‌وره‌ش ده‌بینه‌رئ ، نه‌ویش نه‌وه‌به که نووسه‌ر وا تن گه‌بشتووه که نه‌گه‌ر دوا ده‌نگی (مضاف) بزوین پین ، نه‌وه نیشانه‌کانی ئیزافه‌ی (۱) و (ئی) ده‌بنه (یا) و (پین) . راستی نه‌وه‌به که له زمانی کوردی‌دا دوو بزوین به به‌گه‌وه نایه‌ن - واته بزوین به دوا بزویندا نایه‌ت . جا بۆ تبه‌په‌راندنی نه‌وه قۆرتنه یا بزوینیک تباده‌چن یاخود به‌کیک له‌وه دوو نیمچه بزوینسه (ی - Y ، و - W) دیتنه گۆرئ . پیتتو له دۆخی ئیزافه‌دا دیارخاوب کوتایی به ده‌نگی بزوین هابج ، نه‌وه له‌نتیوان وشه و نیشانه‌که‌دا نیمچه‌بزوینی (ی - Y) په‌یدا ده‌پین . جا د. نه‌بمز که له‌وه حاله‌ته‌دا نیشانه‌کان به (یا) و (پین) تن گه‌بشتووه (هه‌له‌به‌کی زانستی گه‌وره‌ی به سه‌ردا تن به‌په‌روه .

پاش نه‌وه‌ی به ده دتیری پر که‌م و کورتی‌و پر هه‌له له باسی نیر و من له دۆخی ئیزافه‌دا بووه‌ته‌وه ، ئنجا به چه‌ند دتیریک باسی نیر و من له (دۆخی که‌سی سه‌نه‌م) و له (دۆخی بانگه‌ه‌شتن) دا کردووه .

لەم شوێنەشدا گەلێ هەلە بەرچاو دەگەوێ .

ناتەواوی هەرە بەرچاو نەو بە ، د. نەبەز
باسی نیر و مێی ل (دۆخی تیان -
Oblique case) دا نەکردوو . وەك لیکۆلینەو
دەری دەخا هەرچی بەکگرتنەوێ ناوی نیر و مێ بە
لە دۆخی تیاندا بەکیکە لەو پرده هەرە سەرەکی یانە
دیالیکتەکان و بەشە دیالیکتەکانی زمانی کوردی
پیکەو دەبەستێ . جا کتیییک کە مەبەسی
دروست بوونی زمانی بەکگرتووی کوردی بێ
نەبتواییب بە لای ئەو کیشە گرنگدا بچێ ، نیر چۆن
سەرگەتوو دەین .

بێگومان ، نزیکەی نیشانە ی نیر و مێ و
بەکگرتنەوێ ناوی نیر و مێ لە دۆخی تیاندا ،
دەتوانرێ بە یەکیک لەو بەلگە زانستی یانە دا بنرێ کە
نیشانی بەکیتی زمانی کوردی دەدەن . بـ
پێسەلماندنی ئەو نزیکەی و بەکگرتنەوێ بەش . ئەگەر
چاویک بە زمانی کوردی دا بکێرین ، دەبینین لـ
دیالیکتی کرمانجی ژوورودا جینسەکانی ناو
دەستووریکی رێک و پێکیان پەچاو کردوو و لە رێگەی
نیشانەو لە بەکتر جیا دەبنەو . لە دۆخی تیاندا
جینسی مێ نیشانە ی (ئ) وەر دەگرێ و جینسی نیریش
نیشانە ی (ی) پێو دەکێ . لە بەشە دیالیکتی موکری
و هەندی ناوچە ی سۆران و کەمێک نە دەوروشتی
سلیمانی دا ، هەرچەندە وەك دیالیکتی کرمانجی
ژووروو رێک و پێک خۆیان ناوینن ، بەلام تا پادە بەک
دەستووری خۆیان پاراستوو . لەم بەشە دیالیکتەکانی
خوارووشدا هەر نیشانە ی (ئ) دەچیتە سەر ناوی
جینسی مێ و ، هەر نیشانە ی (ی) ش ئیزافە ی سەر
ناوی نیر دەین . لە زمانی ئەدەبی و ناخاوتنی سلیمانی
و هەندێ ناوچە ی تر دا نیشانە ی نیر و مێ (جگە لە
چەند حالەتیکێ زۆر کەم نەین نەماو) .

دیارە ، ناخاوتنی خەلکی ئەو مەلەبەندانە و
کەرەستە ی توامرکراویان بەلگە ی واقعی و لەبارن
لە چەسپاندن و گەشە پێدان و پێشخستنی کیشە ی
لیکۆلینەوێ جینسەکانی ناودا . جا بۆ پێسەلماندنی
ئەو وشانەم گەشتیک بە دیالیکتەکان و
بەشە دیالیکتەکانی زمانی کوردی دا دەکەم

۱ - لە دیالیکتی کرمانجی ژوورودا .
نمونه بۆ ناوی جینسی مێ :

دو رەشماران سەمەن سوو بوو

مە دل مابوو د خیاڵی دا

(جزیری ، ل ۵۴۴) (۲۴)

بەروردە ب کی ب ناهیتابن
هەردەم ب رەشینی لێ گولابن

(خانی ، ۴۴۶)

بەك ئارمانج

بەك پێزان

بەك رامان

خەباتی بکی

ژ بۆ گوردستان

(سەبری ، ل ۶۷)

ل سەیدا گوە بدیره ئەز پێژم
چەند دلۆبان ژ خەمێ ب پێژم

(جگرخوین ، ل ۱۲۸)

... هتد .

نمونه بۆ ناوی جینسی نیر :

ب خەمەت عەرضی سولطانی

عەبیر و عەبەر ئەفشان بت

(جزیری ، ل ۵۴۱)

گالا گو دچینه نێف مەزاری

دا خەلقى نە پێژتن ب زاری

(خانی ، ۲۹۲)

وکی مێران دەست بەد خۆه

وی شووری هەلە راست و چەپ داوشینە

(صیری ، ل ۶۰)

وان دل ب گول و دەردان

ژ باقی فە خۆه بەردان

(جگرخوین ، ل ۱۷۵)

... هتد .

ئەو نمونانە ی سەرەو ئەو دیار دەجەن ، کە
نیشانە ی (ئ) و (ی) لە دیالیکتی کرمانجی ناو
ژوورودا دەوری جیا کردنەو و نیشاندان جینسی ناو
دەبینن . بە وێنە لە رستە ی « ئەز چووم نـک
ئەحمەدی » دا ، وشە ی (ئەحمەدا) لەبەر ئەو ناوی
جینسی نیرە ، نیشانە ی (ی) وەرگرتوو . بەلام ئەگەر
وشە ی (نەسرین) کە ناوی کچە لە جیتی (ئەحمەد)
دا بنرێ ، ئەو نیشانە ی (ئ) وەر دەگرێ و دەوترێ
« ئەز چووم نـک نەسرین » . . . لە رستە ی « ئەز
مریشکێ کرم » دا نیشانە ی (ئ) بە وشە ی (مریشک)
هە لگاوە ، چونکە ناوی جینسی مێ بە ، بەلام بێتوو

وشه‌ی (دیکل) که ناوی جینسی نیره بخریتنه شویتنی
وشه‌ی (مریشک) ، نهو کاته نیشانه‌ی (ی) دیتنه
ناوانه‌وه و دهوتری « نهزئی دیکلی کرم » ...

۲ - له دیبالتیکتی کرمانجی خواروودا

۱ - له ناوچه‌ی موکریان

گومان له‌وه ناکرئج که له کاری ساغ‌کردنه‌وه‌ی
کیشه‌ی نیر و من له به‌شه‌دیبالتیکتی موکری‌دا کتیبی
« تحفه‌ی مظفریه » (۲۵) باشتین سه‌رچاوه‌یه . له
ته‌ماشاکردنیتکی ناوه‌روژکی کتیبی ناوبراودا جینس
سه‌دان ناو ئاشکرا ده‌بین . بۆ پین‌سه‌ماندنې نهو مه‌به‌ست
هه‌ندئێ رسته لهو نووسراوه‌وه دیتنه‌وه
نموونه بۆ جینسی من :

ئهنمن ده‌زانم کاکه‌مه‌م ده‌گه‌ل یایه‌زینج ده‌ دیوانج
خه‌وی لئ کوه‌توه .

(ب ۱ ، ل ۲۱۲)

له‌وئ چاوی به‌ خه‌زالتی مه‌لا نه‌بی‌یان کوه‌توب

(ب ۱ ، ل ۳۱۵)

خان نه‌حمه‌د خان شکا چوو بۆ نه‌سته‌مه‌بوولئ

(ب ۱ ، ل ۱۷۹)

... به‌ گوردستانج‌دا هات ...

(ب ۱ ، ل ۱۷۹)

... هند .

نموونه بۆ جینسی نیر :

قامه‌د سه‌به‌ینج هه‌لستا ، ده‌رکیان لئ‌کرده‌وه چوو
کن خاتی ، کاهه‌زی‌دا به‌ خاتی

(ب ۱ ، ل ۱۸۱)

دیوینک چوو کن که‌له‌بابی

(ب ۱ ، ل ۱۹۲)

له‌ سه‌ر کوشکی کاکه‌مه‌می ...

(ب ۱ ، ل ۲۲۵)

گوتی ده‌تان‌به‌مه‌ کن سولتانی

(ب ۱ ، ل ۱۸۷)

... هند .

له‌ گه‌شتی کتیبی « تحفه‌ی مظفریه » دا‌گه‌لئ
جار نه‌وه دیتنه به‌رچاو که له‌ به‌ک رسته‌دا به‌ ئاشکرای
هه‌ردوو جینسه‌که خۆیان بنوینن . به‌ وینه‌ که له
لاپه‌ره (۲۳۴) ی به‌رگی به‌که‌مدا وتراوه : « دایکی
لاسی نئوی شه‌من بوو » ، نه‌وه گومان ناکرئج که
لاسی (لاس) ناوی نیرینه‌یه ، وه (شه‌م) یس ناوی
من‌ینه‌یه . جا هه‌ر له‌به‌ر نه‌و هۆ و یاسا و ده‌ستوره

یه‌چاو‌کراوه‌یه که (لاس) نیشانه‌ی (ی) ی پتیه
لکاوه و (شه‌م) یس نیشانه‌ی (ئ) ی وه‌گرتوه .
یاخود کاتج که حیکایه‌ت خوان وتویه : « شاه‌عه‌بیاس
له‌ ئیسفه‌هانج له‌ شکری نارد بۆ سه‌ر خان
نه‌حمه‌دخانی ... » (ب ۱ ، ل ۱۷۹) ، نه‌وه نه‌گه‌ل
وشه‌کانی (ئیسفه‌هان) و (خان) دا به‌ گویره‌ی
جینسه‌کانیان موعامه‌له‌ی له‌گه‌ل کردوون‌واته نیشانه‌ی
(ئ) ی به‌ وشه‌ی (ئیسفه‌هان) هوه لکاندوه ، چونکه
له‌ جینسی من‌یه ، وه له‌به‌ر نه‌وه‌ی وشه‌ی (خان)
ناوی جینسی نیره نیشانه‌ی (ی) خستۆته‌سه‌ر . .

ب - له‌ ناوچه‌ی سۆران .

له‌ پووون‌کردنه‌وه‌ی کیشه‌ی نیر و من له‌ به‌شه
دیبالتیکتی سۆران‌دا ناوه‌روژکی کتیبی « فۆنکۆری
هۆنراوه‌ی کورده‌واری » (۲۶) که‌سه‌سته‌یه‌کی
بێ‌هاوتابه و منیش ده‌یکه‌مه سه‌رچاوه‌ی نه‌م به‌شه‌ی
باسه‌که‌م .

نموونه بۆ جینسی من :

جانم عه‌بشوکی ئۆمه‌ری

گولئ پۆی لۆ نه‌وبه‌ری

(ل ۴۰)

له‌ دنیایم لۆ نه‌بووی

چت لئ بکه‌م له‌ قیامه‌تج

(ل ۹۴)

بای شه‌مار به‌ هاوینج

ده‌یدا له‌ رهندی جو‌خینج

خه‌و خو‌شه‌ له‌ گه‌ر ئامینج

(ل ۲۹)

سینک مافۆری خۆراسان

هیتام له‌ لای لاجانج

(ل ۳۲)

... هند .

نموونه بۆ جینسی نیر :

برنی گامیشی

به‌ردان ده‌له‌لیشی

(ل ۲۰۳)

به‌وگی ماری میری

به‌ردیان لۆ به‌خسیری

(ل ۲۰۳)

چاوت وه‌کی چاوی ماری

خۆت لۆم باوئ سه‌ر دیواری

ماچت ده کم پر به زاری

(ل ۶۰)

چایه کی به کوردنگی دامی
نوش له سه ماوهی

(ل ۸۰)

... هند .

چۆن له کتیبی « تحفه مظفریه » دا ، ههروهها له کتیبی « فۆلکلۆری هۆنراوه کانی کوردهواری » شدا رستهی ئهوتۆ دیتته بهرچاو که ههردوو جینه که خۆیان تیدا نواندوووه .
به وینه :

به سهری شبنج حوسینی
ناوی لۆ که پری دینی

(ل ۹۰)

نوشتی به کمان کرد به مهلای
بابت بچن لۆ دهشتی

(ل ۷۶)

... هند .

ج - له ناوچهی سلیمانی

ههندی پهنی پیشیان هه، که نیشانهی (ئ) ی جنسی مێیان تیدا بهدی ده کرئ. جا ئه و (ئ) بهی لهو پهندانه داخۆی نواندوووه له وه دهچن باشماوهی جنسی مێ بیت له به شه دیالکتیکی سلیمانی دا :
دشی دشن ، بهچی دهچن

(پهنی پیشیان ، ل ۲۱۶) (۲۷)

له گهوره گهورهی بشهردی هۆمان گهوته سوون
مزه هاجهری .

(ل ۲۵۴)

ژن له ساجی ، میرد له حمجی پیکهوه گهشتنه جن .
(ل ۲۶۴)

... هند (۲۸)

دهبارهی جینه کانی ناو گه لۆ زانیاری تر هه و به داخه وه لیره دا مه و دای لێوانیان نی به ... کیشهی جنسی له زمانی کوردی دا که باستیکی ئیجگار فراوان و بهربنه ، پتۆستی به چهندین لیکۆلینه وهی تهواو و زانستانه به ، کهچی له ، کتیبی « زمانسی به کورتوی کوردی » دا که مێ پتر له لاپه ره به کسی گرتۆته و دو سه ره یای نه وهش که م و کورتی و هه لهی زۆری تیدا به . له نه جامدا په نجه بۆ نه وه یاده کیشم ، که ئه و چهند دیره پر هه له و ناتهواوی بهی ده . نه بهز

له بارهی (نیر و مین) وه نووسیوتی ، نه که هه شتیکی نهوتۆ نی به ، به لکو نیشانیسی نه پیکاره .

به تهواو بوونی باسی (نیر و مین) له باسی (نیشانهی ناسیاوی - هکه -) دواوه ، که له ژیر سه رباسی « نامرازی ناسینه وه (نه) » دا جیتی کردۆته وه (ل ۲۸) . ئه م به شهش هه ره وه که باسی (نیر و مین) پر هه له و ناتهواوی به . تیکرای ئه و چهند دیره ی له و باره ی وه نووسیوتی پتۆستی به پیتدا چوونه وه به . نیتاشی بۆ زیده روون کردنه وه با تماشای ئه و چهند دیره بکهین که ده . نه بهز نووسیوتی :

« نامرازی ناسینه وه (که) - اداة التعریف (که) ئه گه ر به مانه وێ له شتیه ی کرمانجی نیو دراستدا نیو تیکی نه ناسراو (اسم نكرة) بکهین به نیو تیکی ناسراو (اسم معرفه) ، نه وه تماشای دوا تیبی وشه که ده کهین ، ئه گه ر هاتوو به تیبیکی بچ دهنگ کوتایر هاتوو ، ئه وا پاشگری (ده که eke) ده خرپته پال وه که بهرد - بهرد ده که (بهرد + هکه) . خۆ ئه گه ر دوا تیبی وشه که دهنگدار بوو ئه وا یا پاشگری (که ke) یا (به که Yeke) ی ده خه بته پال » (ل ۲۸) .

هه رچهنده به زانیه ر ئه و وتانه ی نووسه ر هه ندی تیبینی لا وه کیم هه به ، به لام لیره دا ته نیا له وانه ده وێم که پیه وندی یان به باسه که وه هه به :

۱ - له سه رباسدا نووسه ر به (هکه) ی وتوووه نامراز و دواتر به پاشگری داناوه . پتۆسته ئه و راستی به له بیر نه کهین که (ده که) له رووی ریزمانه وه نیشانه به (۲۹) .

۲ - نووسه ر له سه ره تاوه به هه له چوووه که نیشانهی ناسیاوی به (که) ناوبردوووه ... هه لهی گه وره تریشی نه وه به له دواتر (که) و (هکه) و (به که) ی به سچ پاشگر داناوه . گومان له وه دا نی به که نیشانه که (ده که) به ، نه که (که) یا خود (به که) . (هکه) و (که) و (به که) سچ نیشانه ی سه ره به خۆ نین ، به لگه ر ته نیا (هکه) به و به پتی دوا دهنگی وشه گورانی به سه ردا دیت ، که ئه مهش دیارده به کسی ناشکرای فۆنه تیکی زمانی کوردی به . سه ره یای ئه وه نووسه ر له وه نه دواوه که ئه گه ر وشه به که کوتایبی به بزوتینی (وو) بیت چ گورانیك دیته گورپی .

۳ - لیره دا باس له (دهنگ) ده کرئ ، نه که (بیت) . له م شوینه شدا ده . نه بهز خراپ ئه و دوو

مه فهورمه ی تیکه ل کردو .

۴ - له زمانی کوردی دا جگه له هکه ، ههروه ها
(ه) ش نیشانه ی ناسیاوی به ، به لام د . نه بهز له هیچ
شویتیکدا ناوی نه بر دووه و دیاره دهرکی به بوسی
نه کردووه (۳۰) .
... و هه ندیکتری .

نه گهر بۆ ساغ کردنه ودی کیشه ی نیشانه ی
ناسیاوی ناوړ له په نجا سالتیک له و بهر بده بینه وه و
ته ماشای نهو باسه له کتیبی « ده ستوری زمانی
کوردی » ی ماموستا توفیق وه هبی دا (۳۱) بکه ی
ناشکرا ده بینین که له هه موو یوویه که وه ماموستا
وه هبی له وه ی د . نه بهز زانستانه تر و قوولتره .
که چی د . نه بهز ئەک هه ر به شتیوه به کی ساکار له و
باسه دواوه ، به لکو هه له ی زۆریشی کردووه . بۆ به
نه گهر له باریدا نه بووه به ره همتیکی نوێ بینیتنه نه نجام ،
باشتر وا بوو ، هه ر نه ودی ماموستا وه هبی دوویات
بکاته وه ... ده توانم به و به پری دلنیا یی به وه . بلتیم د .
نه بهز له باسی نهو کیشه به دا نه ک لیکولینه و دیه کی
په نجا سال له مه و به ری له که و نه داوه و گه شه ی پی
نه کردووه و پیش نه خستووه ، به لکو شتیواندوو شیتی
و په رده ی به سه ردا داودو به ره و دواوه ی گتیره وه .
پی گومان شتی وایش له زانستانه ره وانی به .

له لاپه ره (۳۰) دا زۆر کورت به ناوی « نامزای
کردنه گهل» وه دهر به ره ی کۆ دواوه . نووسه راست
بۆ نه وه چووه که (ان) ی له هه ردوو دیالیکتسه
سه ره کی به که ی کوردی دا به نیشانه ی کۆ داناو . به لام
به داخه وه نه م به شهش پی هه له و که م و کورتی نی به :
جگه له (ان) ی نیشانه ی سه ره کی کۆ ، له زمانی
کوردی دا چه ند نیشانه به کی دیکهش ، وهک : (ا ت) ،
(هه) ... هه ن و نووسه ناوی نه هیتان و . هه ر چه ند
له په راوتزی ژماره (۴۲) دا ناوی (گهل) ی بردووه ،
به لام هه له ی نه وه به ، وای داناو که نه و نیشانه به
ته نیا له به شه دیالیکتی نه رده لاند به کار دئ و بۆ
نموونهش « کورگهل» ی هیتاوه ته وه . راسته مؤرفیتی
(گهل) له به شه دیالیکتی نه رده لاند نیشانه ی کویه ،
به لام نا پی نه وه له بیر بکری که تا راده به ک له هه ندی
به شه دیالیکتی تر دا ده بینرئ ، به تایبه تی له زمانی
نه ده بی دا . به وینه هه ر نه و وشه ی (کورگهل) هی د .
نه بهز به نموونه هیتاویه تی به وه ، به م جۆره ی خواره وه
له شیعریکی گوراندا ده بینرئ :

**کورگهل : هه میشه گیان و دلشاد بن
ده ست له ملانی بووکی مراد بن**

(گوران ، ب ، ل ۱۷۳) (۳۲)

ههروه ها نه و نموونانه ی خواره و دش هه ندی
به لکه ی ترن که تیاباند (گهل) ده وری کۆ کردنه وه ی
بینیوه :

**گاهل به گرده وه پۆی ، پی ریزن تۆلکه سووری
نه پیچایه وه .**

(په ندی پیشینان ، ل ۳۶۱)

گورگه که پی بوو نه بی به مه خسه ره ی سه گ گهل . (۳۳)
(په ندی پیشینان ، ل ۳۶۷)

**چیفیکی کونی پر له چلک و تۆز
که بۆ کاره گهل کراپیت به کۆز**

(په ره میترد ، ل ۲۷۳) (۳۴)

... هند .

له باسی نیشانه کانی (پن) و (اید/یت) ی کۆی
نیزافه دا جگه له وه ی که (پند) و (یت) ی وهک دوو
نیشانه ی ته ماشا کردووه ، ههروه ها پی هیچ بناغه و
به لکه به کیش وای داوه ته قه له م که (پند) ته نیا نه به شه
دیالیکتی کوردی سؤیسه تدا به کار دئ . به لام
ته ماشا کردنیکی سه ری پی «مه م و زین» ی نه حمه دی
خانی به که ره شه و را ساکاره ی د . نه بهز ره ت
ده کاته وه ، چونکه ده یان نمونه ده بینرئ که (اید) ی
نیشانه ی نیزافه ی کۆیان پیوه لکاوه ، وهک :

**مه حبویه لییاسی و گۆشواره
ملکید منن نه هوسته عاره**

(خانی ، ل ۱۷۶)

**ناباین عیظام و جهمد و والید
مه نسووب و مه له سه لید خالید**

(خانی ل ۸)

... هند .

سه ره رای نه وانهش ، ههروه ها له هه ندی به شه
دیالیکتی ژوو روودا چه ند نیشانه ی دی هه ن ، نووسه
ناوی نه هیتان و (۳۵) .

له ژیر سه رباسی «پاشگری نیوی تاک» دا (ل ۳۲)
دهر به ره ی نیشانه ی (تک) دواوه . لیره شدا هه له و
ناته وای زۆر ده بینرئ . به وینه :

۱ - نووسه وای ته گه یشتووه که نیشانه ی
ناوبراو ته نیا تاکا به تی نیشان وه دا و بۆ نه وه نه چووه
که ناسیاویش ده گه به نی .

۲ - د. نهبزلی رهشدا ئهو نیشانه‌یهی همر به باشگر داوخته قه‌لم و ههروه‌ها مۆرفیمی (بهك) كه شیوه‌ی مۆرفیم (Allomorph) ی (تک) ه به باشگریکی سه‌ربه‌خۆی داناو .

۳ - سه‌ره‌یای ئه‌وانه نووسه‌ر ناوی نیشانه‌ی (ئ) و (نه) شی نهبردوو (۳۶) .
... هتد .

ئه‌وه‌ی له سه‌روه‌ه لیتی دوام ، هه‌ندی سرنج و تیبینی بوون ده‌رباره‌ی ئه‌و باسانه‌ی له کتیبی « زمانی به‌کرتوی کوردی » دا پتوه‌ندی‌یان به به‌شه ناخواتنی (ناوه‌هه‌یه . جگه له‌و هه‌موو که‌موکورتی و ناته‌واوی و هه‌لانه‌ی نووسه‌ر ، پدخسه‌یه‌کی به‌ه‌رتی دیته‌گۆرپی ، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که به دوو لاپه‌ره و نیو به سر ئه‌و چهند باسه گرنگه‌دا تپه‌ریوه .

جا ئه‌مه‌یه ئه‌و کتیبی نووسه‌ره‌که‌ی هینده شانازی پتوه ده‌کات و هه‌موو به‌ره‌میتیکی دبی ده‌کاته فوربان ... به‌لام من چونکه و پژدانم پاکه و حوکی ناره‌وا ناده‌م ، بۆیه ده‌لیم : له‌گه‌ل هه‌موو ئه‌وه‌شدا کتیبی ناوبراو که‌ره‌سته و زانیاری باشی هه‌ر تپدایه . به‌داخه‌وه ، خۆپه‌سندی و نرخ‌نەزانی کاری خه‌لك له لای د. نهبز گه‌بشتووته ئه‌و پاده‌یه که ئه‌و کتیبی خۆی به‌ته‌نیا کار بزانی و هه‌رچی له کۆرپش گراوه به‌هیج و پووج و پتی بلتی : « ئه‌م هه‌موو قسه‌ زل و پف هه‌لداراوانه ده‌کرتین و ئه‌م هه‌موو کاغزه‌ سپی به‌ جوانه ره‌ش ده‌کرتنه‌وه و ئه‌م هه‌موو پاره زۆره‌ ته‌خش و په‌خش ده‌کرتین ، که‌چی ته‌نیا به‌ك کار له‌م باره‌یه‌وه دباره ، ئه‌ویش نیشی کابرایه‌کی دوور ولانه که کۆر له (پووی پیلودتی) به‌وه خرابه‌کاری به‌گه‌لدا ده‌کات» (ل ۹۱) . ده‌بی ئه‌و پین و پژدانی به‌ تاچ پاده‌یه‌ك پین که ئه‌و هه‌موو به‌ره‌مه به‌نرخه‌ی کۆری به‌ قسه‌ی زل و پفه‌له‌راو دانایین ؟ هه‌موو دلسۆزیک ده‌زانی که کۆری زانیاری کورد گه‌لێ کاری زانستانه‌ی گه‌وره و گه‌لێ نووسینی شاکاری که‌م‌وتپه‌ی بلاوکرده‌وه . ئه‌وه‌ی له‌م چهند ساله‌ی دوایی‌دا به‌رچاو پین ، ئه‌وه‌یه که ئه‌م ده‌زگایه ، له زۆر پووه‌وه پتسه‌ره‌ بووه و له‌ میژووی پووناگیری و زانستی گه‌لی کورده‌دا جیگای به‌رزی شایان و پسر شانازی و هرگرتووه ... ئه‌گه‌ر خۆه‌له‌کیشن و جوین به‌خه‌لك‌دان و پرتنه‌گرتنی دلسۆزان و پین و پژدانی ... د. نهبز به‌ زانست دابترین و به‌

ئۆفیت چاپ‌بکرتین و په‌نج و ئه‌رك و دلسۆزی و شاره‌زایی ئه‌و نووسه‌رانه‌ی کۆر به‌ره‌می بو چاپ‌کردوون ره‌ش‌کردنه‌وه‌ی کاغزه‌ی جوان پین ، ئه‌وه ده‌بی هه‌زار خۆزگه به‌ کفن‌دز بخوازی .

دباره د. نهبز هه‌ر ده‌به‌وی دوژمنابه‌تی کۆر بکا ، ئه‌گینا ئه‌و پاره زۆره‌ی ته‌خش و په‌خش ده‌کرتی کامه‌یه ؟ ... کتیبه‌ ناگاداری ئه‌وه نهبز که بوودجی کۆر له هه‌موو ده‌زگایه‌کی کوردی زۆر که‌متره ؟ ... مه‌سه‌رفی سالتیکی ئه‌و گۆفاری « ناسۆی زانکۆی » به‌ی ئه‌و تپیدا قسه به‌ خه‌لك ده‌لێ ، گه‌لێک له هه‌موو بوودجی کۆر پتسه ... به‌ له‌خۆبووردنی ئه‌وانه‌ی د. نهبز هتیشیان ده‌بانته سه‌ر نه‌بوايه نه ئه‌و هه‌موو کاره ده‌کرا ، نه ئه‌و پاره که‌مه به‌شی ده‌کرد . ئه‌ندامان و فه‌رمانبه‌ران و دوستانی کۆر هیج ده‌میک چاویان له پاره نه‌بووه ، به‌لگه‌ش ئه‌وه‌یه که مووچه و پاداشته‌هه‌ر ده‌زگایه‌کی دیکه‌ی ده‌وله‌تدا گه‌لێک پتسه ، که‌چی زوربه‌ی هه‌ره زۆری خه‌لك هه‌ر پووی له کۆر کردووه . تپکرای گۆفاره‌کان بۆ پادشاهی و تاریک پاره‌یه‌کی باش ده‌دین . به‌لام گۆفاری کۆر تا ئه‌م چهند مانگه‌ی دوایش پاده‌ی هه‌ره به‌رزی پاداشته‌ی وتار (۳۰) دینار بوو ... ئه‌مه‌یه راستی و با بزانی کتیبی چاوی له پاره‌یه : د. نهبز له کۆتایی له‌و نامه‌به‌دا که له ای مایسی ۱۹۷۸ دا بۆ مامۆستا مه‌سه‌وود محمه‌دی نووسیوه ، ده‌لێ « تکایه‌ پاردي ئه‌و وتاره‌ی که له گۆفاری کۆریدا نووسیومه و تا ئیسته نه‌تانداوه به‌ زووترین کات پینتیرن بۆ دایکم . ئه‌وه‌ش بزانی وتاره‌که له دوو جیندا بلاوکرده‌تسه‌وه . ۱ - له گۆفاره‌که‌دا . ۲ - له نامیلکه‌یه‌کی تایه‌تی‌دا . له‌به‌ر ئه‌وه هه‌ر لاپه‌ره‌یه‌کی ده‌کاته پینچ دیناری عیراق » . ئه‌گه‌ر د. نهبز بۆ هه‌ر لاپه‌ره‌یه‌کی وتاره‌که‌ی داوای (۵) دینار بکات ئه‌وه وتاره‌که‌ی که (۸۶) لاپه‌ره‌یه‌ ده‌کاته (۴۳۰) دینار . جا کۆر بۆ تپکرای و تاردکانی ئه‌و ژماره‌یه‌ی گۆفاره‌که‌ی که پتر له (۹۵۰) لاپه‌ره‌یه‌ هینده‌ی پاداشته‌ نه‌داوه که د. نهبز به‌ته‌نیا داوای ده‌کات . که‌چی هتیشانه‌ویش ده‌به‌وی نیشانی‌دا که دلسۆزه و به‌زه‌یی به‌وه‌دا دیتسه‌وه که کۆر پاره‌ی زۆر « ته‌خش و په‌خش » ده‌کات .

زۆر له دلسۆزان نه‌ك هه‌ر ئه‌و چهند دیناره که‌مه‌ی پاداشته‌ی وتاره‌به‌لکو پاره‌ی گه‌لێ ئه‌رکی په‌وای

خۆیان به کۆر ده به خشن، نه ویش بۆ ئهوهی بهو پارانه بتوانی پتر بهرهمی کوردی چاپ بکری و خزمهتی ئهه گه له ههزاره مان بکری . کهچی د. نه بهز که ههیشه ده بهوی خۆی به دلمسۆزی زانست و کورد به خههک بناسینی بۆ وتاریک داوای (٤٣٠) دینار دهکات . ئهه گرانجانی بهش ئهه راستی به ددخاته روو کهلای د. نه بهز پاره گرنگههک خزمهت .

سه ره پای ئهه هه موو قین و دوژمنایه تی بهی بهرانه ر کۆر نیشانی داوه ، هیشتا ئهه رووی هاتووه وا به خههک راگه بهنج که «کۆر له (رووی پیاوه تی) بهوه خراپه کاری له گه لدا دهکات» (ل٩١) . له پهراویزی زماره (٢٠) یسدا ده لئج : « به کیک لهه خراپه کاری یانه ئهوه بوو که کۆر له کاتی خۆی دا تکای لئج کر-م که زۆر به په له وتاریکی بۆ بنوو سم له باره ی (کوردناسی بهوه له ئه له مانیادا) . که به چه ند پوژیک بۆم نووسی و بۆم نارد ، سالتیک دوای خست ئهه و جا بلاوی کرده وه . که بلاویشی کرده وه هه موو وشه ئه له مانی به کانی به هه له له چاپ دا » (ل١١٢) . پشتر وه لامی دوای به ندی ئهه مه به سه تهی که وتوبه : « هه موو وشه ئه له مانی به کانی به هه له له چاپ دا» داوه ته وه ... ئیستاش به ندی رووی تری ئهه و کیشه به روون ده که مه وه :

١ - د. نه بهز نه ده بوو ئهه بکاته گله یی که وتاره که ی دوای سالتیک بلاو کراره ته وه ، چونکه کاتی وتاره که ی ئهه گه به شتبه کۆر ، بهرگی به که می گۆفاری کۆر که وتبووه بازاری وهه و وهک ناشکراشه کوفاره کهش گۆفاریکی ده وری به ، سالی بهک دوو ژماره ی لئج بلاوده بیتته وه .

٢ - وهک ناگادارم سکر تیری گشتی ئهه و ده مه ی کۆر - د. که مال مه زه هه به دل و به گیان سه ره به رشتی چاپی وتاره که ی دد کرد و زۆر با به خی پئ دا بوو ، به لگه ش بۆ ئه مه ، ئه وه به که له کوردی به که یدا مه گه به ده گه من هه له ی چاپی ئی که وتیج . به لام ئه گه ره لهه چه ند پهراویزه ئه له مانی یانه دا هه له رووی دا پئ ، ئه وه به ره له هه موو کهش گوناه ی د. نه بهز خۆ به تی ، چونکه ده بوو به تاپ یاخود خه تیکی باش بیان نووسئ ... وا دیاره د . نه بهز له بری چۆ ته وه که له عیتراف را ده ی زانی نی کر تیکارانی چاپ ، به تابه تی چاپی کوردی چه نده . ئه گه ره ئه وه ی له بر نه کردایه ، وا ئهه ئه ره که زۆره پر

دلمسۆزی بهی به «خراپه کاری» له قه لسم نه ده دا و وشه کانی بۆنی پئ وه قایی یان لئج نه ده هات ... خۆ ئه گه ره له رووی هه له ی چاپه وه به راوردی ئهه وتاره ی بکری که کۆر بۆی چاپ کرده وه له گه ل ئه وه ی له گۆفاری کۆلیجی ئه ده بیاتدا بۆی بلاو کراره ته وه ، ئه وه نهک هه ره در ده که وی که ئه وه ی کۆر زۆر بوخت تره ، به لکه رو را ده ی زانی ن و شاره زایی و دلمسۆزانی کۆریشی تیدا تیشک ده دانه وه . خۆ ئه وه ی ده سه ته ی بهر تبه بهرانی گۆفاری کۆلیجی ئه ده بیات سه ره به رشتی یان بۆ کرده وه ، که به کوردی به نهک ئه له مانی ، هیشته هه له ی چاپی تیدا به ، که بووه ته هوی شتواندی گه لئج شوینی وتاره که ... جا به روا ناکه م ئه وانیش به نیازی خراپه کاری ئه وه یان کرد پئ ٣ - د. نه بهز نامه یه کی له گه ل وتاره ته یسدا نارد بوو داوای ئه وه ی تیدا ده کرد که پرۆ فه ی وتاره که ی بۆ بنیتر نه ئه له مانی ، تاکو خۆی چاکی بکا . له وه ده چی د. نه بهز له جیهانی خه یالدا بۆی ، نه گینا به کیک له ژبانی دا تا که کینی تیکی چاپ کرد پئ ، ئه وه ده زانئ که نهک بۆ ئه له مانی ناردن ، به لکه له به غدا وه بۆ سلیمانیش ئاسان نی به . ئه گه ره کۆر پرۆ فه ی وتاری د. نه بهز بۆ ئه له مانی و هی مامۆستا توفیق وه هه ی بۆ ئینگلتیره و هی د. قه نانی کوردۆ بۆ به کینی تی سو فیت ... بۆ راست کرده وه ی هه له بنیتر ئه وه به چه ند سالتیک ژماره به کی گۆفاره که ی بۆ چاپ ناکری ... له سه ر تیکه وه د. نه بهز ئهه کاره گرانه له کۆر داوا ده کات و له سه ر تیکی دی به وه گله یی ده کا که وتار ده که ی سالتیک دوا که وتووه . ئه مه مه گه ره د. نه بهز هه ره خۆی تیی بگات .

- ماویتی -

پهراویزه گان :

- (١٠) د. کوردستانی گیوی موکریانی ، نامه کانی کۆری زانیاری مل که چن ، « پوژنامه ی هاوکاری » ، ٤١٥٥ ، به غدا ، ١٩٧٨ ، ل٣٠ .
- (١١) د. ئه و په رحمانی حاجی مارف ، لیکسی کۆلۆزی زمانی کوردی ، به شی به که م ، « گۆفاری کۆری زانیاری کورد » ، بهرگی دووه م ، به شی دووه م ، به غدا ، ١٩٧٤ ، ل١٠١ .
- (١٢) دیوانی نالی ، لیکۆلینه وه و لیکدانه وه ی : مه لا عبدالکریمی مدرس و فاتح عبدالکریم ، به غدا ، ١٩٧٦ .

وشه‌کانی (پشدر) و (حهج) یشن له دیالیکت و بهشه دیالیکته‌کانی تری کوردیدا وهک ناوی جینسی مچ به‌کارهینراون . به‌لام هندی پهنی پیشینانی ئه‌وتوش به‌رجاو ده‌کهون که هه‌رچهند، نیشانه‌ی (ئ) بان تینادا به‌دی ده‌کری ، به‌لام سه‌رنج بۆ ئه‌وه ده‌چی که ئه‌و جۆره پهنانه له دیالیکتی تره‌وه وهرگیرابن ، یاخود بۆ ریک‌کهوتنی وه‌زن وا وتراپن . . .

(۲۹) د. نه‌بز به‌هه‌له‌ له‌ شوینسه و له‌ تیکرای کتیبه‌که‌یدا (نیشانه‌)کانی به‌ (نامراز) ناوبردوه و ناو ناوه‌ش به‌ (باشگر) داناون . پین‌گومان جیانه‌کردنه‌وه‌ی ئه‌و جۆره شتانه نیشانه‌ی نه‌زانینی ئه‌لفوبیتی زمانه‌وانی به‌ . بۆ وهرگرنتی زانیاری سه‌بره‌ت به‌ (نیشانه) و (باشگر) و . . . (پروانه : د. ئه‌ورحمانی حاجی مارف ، وشه‌پۆنان له‌ زمانی کوردیدا ، به‌غدا ، ۱۹۷۷ ، ل ۳۶ - ۴۰ .

(۳۰) بۆ وهرگرنتی زانیاری ده‌باره‌ی نیشانه‌ی (ه) ناسیای ناسیای (پروانه : د. ئه‌ورحمانی حاجی مارف ، هه‌ولیتی سه‌ره‌تایی بۆ دۆزینه‌وه‌ی نیشانه‌کانی ناسیای و نه‌ناسیای له‌ دیالیکتی کرمانجی خواروودا . « گۆفاری زانگۆ » ، ب ۳ ژ ۲۲ سلیمانی ۱۹۷۷ ، ل ۱۴۶ - ۱۴۸ .

(۳۱) ته‌وفیق وه‌هبی ، ده‌ستووری زمانی کوردی . جیزمی به‌که‌م ، به‌غدا ، ۱۹۲۹ ، ل ۲۳-۲۸ . (۳۲) گۆران ، به‌هه‌شت و یادگار و فرمیتک و هونه‌ر له‌گه‌ل دوو هاوینه‌گه‌شت ، سلیمانی . ۱۹۷۱ . (۳۳) له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌ وه‌سی (سه‌گه‌ل) دا دوو ده‌نگی (گه‌)وانه دوو ده‌نگی کۆنۆنانتی وینکچوو که‌وتونه‌ته‌ پال به‌ک ، له‌ ده‌بریندا کورت‌کردنه‌و روو ده‌دات واتسه (گه‌)به‌ک قوت ده‌دری و (سه‌گه‌ل) ده‌وتری .

(۳۴) پیره‌مێردی نه‌مر . محمه‌د ره‌سوول هاوار ، به‌غدا ، ۱۹۷۰ .

(۳۵) پروانه : چه‌رکه‌زی به‌کۆ (باکایف) ، زمانی کورده‌کانی سۆفیت ، مۆسکۆ ، ۱۹۷۳ ، ل ۹۴-۹۸ .

(۳۶) پروانه : سه‌رچاوه‌ی ناوبراو ، د. ئه‌ورحمانی حاجی مارف ، هه‌ولیتی سه‌ره‌تایی . . . ل ۱۴۹ - ۱۵۵ .

(۱۳) د. ئه‌وره‌حمانی حاجی مارف ، وشه‌ی ژمانی کوردی ، به‌غدا ، ۱۹۷۵ .

(۱۴) هه‌مان سه‌رچاوه ، ل ج .

(۱۵) هه‌رچه‌نده‌ ده‌زانم ، نه‌ه‌وه‌ جۆشه‌ویسته‌که‌م لۆمه‌م ناکا که‌ ناچاری باسی دیاری به‌که‌می پین‌کردم ، به‌لام من خۆم هه‌ر به‌ شه‌رمه‌زار ده‌زانم .

(۱۶) د. جه‌مال نه‌بز ، زمانی به‌کرتووی کوردی ، بامبیرگ ، ۱۹۷۶ ، ل ۲۷ .

(۱۷) له‌م شوینسه‌دا ، ئاشکرا دیاره‌ که‌ چۆن د. نه‌بز (پیت) و (دنگ) له‌ به‌ک جیانه‌کردنه‌وه .

(۱۸) سه‌چاوه‌ی ناوبراو ، زمانی به‌کرتووی کوردی ، ل ۲۷ .

(۱۹) مه‌من نالان : صالح عه‌لی گوللی و ئه‌نوه‌ر قادر محمه‌د له‌ ریتووسی لاتینی به‌وه‌هیناویانه‌ته‌ سه‌ر ریتووسی کوردی ، به‌غدا ، ۱۹۷۷ .

(۲۰) قه‌ناتی کوردۆ ، کۆمه‌له‌ تیکستی فۆلکلۆری کوردی . شوکور مسته‌فا و ئه‌نوه‌ر قادر هیناویانه‌ته‌ سه‌ر ریتووسی کوردی ، به‌غدا ، ۱۹۷۶ .

(۲۱) عوسمان سه‌بری ، باهۆز و چه‌ند نفیساریین دن ، شام ، ۱۹۵۶ .

(۲۲) ئه‌حمه‌دی خانی ، مه‌م و زین ، ئه‌سته‌موول ۱۹۶۷ . م. بۆژنه‌سه‌لان له‌ چاپی داوه .

(۲۳) جگرخوین . سه‌ورا نازادی ، شام ، ۱۹۶۴ .

(۲۴) دېوانا مه‌لابن جزیری ، توپژانسه‌دا صادف به‌هانه‌دین نامیدی ، به‌غدا ، ۱۹۷۷ .

(۲۵) ئۆسکارمان ، تحفه‌ مظفریه ، به‌راین ، ۱۹۰۵ . هینم موکریانی هیناویانه‌ته‌ سه‌ر ریتووسی کوردی ، به‌غدا ، به‌شی به‌که‌م ، ۱۹۷۴ ، به‌شی دووه‌م ، ۱۹۷۵ .

(۲۶) فۆلکلۆری هۆنراوه‌کانی کورده‌واری کۆکردنه‌وه‌ی محمه‌د که‌ریم شه‌ریف ، که‌رکووک ، ۱۹۷۴ .

(۲۷) په‌ندی پێشینان ، کۆکردنه‌وه‌ی شیخ محمه‌دی خال ، جابی دووه‌م ، ۱۹۷۱ .

(۲۸) له‌و نموونانه‌ی سه‌ره‌وه‌دا باوه‌ر پتر بۆ ئه‌وه‌ ده‌چی که‌ وشه‌کانی (دش) پشدر ، (حهج) ناوی جینسی مچ بن ، چونکه‌ وشه‌ی (دش) له‌ هه‌موو روویه‌که‌وه‌ به‌ جینسی مچ داده‌نری . هه‌رچی